

# Arkivnyt

April 2022

2022:1

## Indhold

- Agnes Andersens dagbog fra Torrupgård juli 1944 ..... 2
- Om boligforhold i Esbjerg i efterkrigs-årene ..... 9
- Fra disk til kateder – et uddannelsesskift. .... 14
- Demontering af en myte ..... 18
- K. A. Gorritzen 1945-2022 ..... 20



En standard Oslofrokost med  $\frac{1}{4}$  sødmælk og et æble: Den kommunale skolemad kom mange Esbjerg-børn til gavn i 1950'erne. EBA 51262-070



ArkivNyt udgives af Esbjerg Byhistoriske Arkiv som digitalt nyhedsbrev og udkommer minimum fire gange årligt.

Redaktion  
Peter Bak  
Aja Høy-Nielsen  
K. A. Gorritzen  
Flemming Køhler  
Peter Hundebøll  
Jørgen Dieckmann  
Rasmussen (ansv.)  
Anette Rydahl

Citater med kildeangivelse er tilladt.

Redaktionens  
adresse:  
byhistoriskarkiv@  
esbjerg.dk

# Agnes Andersens dagbog fra Torrupgård, juli 1944

Ved Peter Bak,

assisteret med forklaringer af Niels Andersen og Agnes Johannesen

Da gårdejer Jeppe Andersen fra Allerup ved Sneum blev fængslet i februar 1944 for at have hjulpet nogle sårede modstandsfolk, begyndte hans hustru Agnes at føre dagbog.

Den følgende tekst er et lille uddrag af denne dagbog. De første uddrag blev bragt i Arkivnyt nr. 1, 2, 3 og 4 2021. Her kan man i mange tilfælde finde frem til, hvem der gemmer sig bag de mange navne.

Der er stadigvæk rigeligt med arbejde i marken (det er kun sjældent, at staldarbejdet omtales – mest i forbindelse med problemer med at få tid til malkningen), men her i juli kom en helt anden slags arbejde: At plukke bær. Det var så at sige landhusmoderen classic – at plukke jordbær, stikkelsbær, ribs, solbær – og konservere dem til vinteren. Således noterer hun den 4. juli, at de har plukket 20 pund jordbær, og dagen før var der blevet kogt marmelade og gele af stikkelsbærrene. Slutresultatet blev 165 pund jordbær! Bærhøst var et arbejde, hun kendte og altid havde været vant til at bestyre. Gårdens drift havde hun indtil 1944 kun haft ganske lidt med at gøre.

Tørvegravningen var en vigtig del af gårdens økonomi. I betragtning af, at det var svært at skaffe brændsel i 1944, var det måske ikke så forbavsende, at der var nogle, der kunne fristes af tørvemosenes værdier. Den 10. juli kørte en flok fra gården ud for at stuve tørv, dvs. gøre dem klar til afhentning. Til deres store overraskelse var arbejdet allerede udført, og så var det bare med at få tørvene hjem i en fart.

Usikkerheden om Jappes skæbne er fortsat en enorm psykisk belastning. Den 15. juli skriver hun: »Jeg er så underlig trist til mode, det er så svært at vente så længe, og så det, at man render sig en staver i livet – bestandig. Jeg kan slet ikke selv forstå, jeg så let kommer på kant med andre...« Men så kommer der et par breve fra Jeppe sidst på måneden, og de vækker naturligvis fornyet håb.

med dem. Pigerne og jeg gik haven og gården igennem med skuffejern og rive efter aftensmad. Det har regnet i nat, kun lidt i dag.

## Søndag d. 2.

I dag bliver Thomas' [Agnes' lillebror] lille dreng døbt. Vi ringede derover. Lis var kommet derud. Alt er jo ellers spærret i København på grund af strejken. I aften lukkede radioen op igen. Der er opråb hver ½ time – i morgen går tog, o.s.v. gas, vand og lys fra i aften, men stadig spærretid fra kl. 11. Vi måtte ta' lynekspressamtale til Thomas. Jenses var her i aftes, de betalte det halve. Jeg i Sneum Kirke, Plesner prædikede. Rasmus har fri. Johanne skulle været ud at vende hø, men Josefs høvender var i stykker, så det måtte vi opgive.

## Mandag d. 3.

Rasmus hos smeden med høvenderen, fik den gjort i stand og vendte lidt hø af Josefs, derefter i engen og vendte hele stykket, han blev først færdig ved tretiden, og havde ingen middagsmad fået, så det var en lang bed [en bet]. Jeg tog ud at se på sagerne derude. Vi håber det kan rives i morgen, når bare vejret holder. Rasmus arbejdede bagefter i Lillekjær. Niels, Inge, Johanne og jeg i var i roerne 2. gang på Josefs mark. Eva [Agersted – Lis' veninde] kom cyklende fra Bramming. Toget gik ikke længere, hun kom ganske uventet, det var rart at se hende igen, hun fortalte om den spændende tur, hun og Lis har haft. Ak ja

I disse dage er luften fyldt med spænding. Jeg var hos Ruth for at få hende til at ordne min nye kjole – hun havde ikke tid. Det har været dejligt vejr i dag.

## Juli 1944

### Lørdag d. 1.

Plantede roer i Lillekjær, det er skidt dernede i bogstaveligste forstand, og tyndede et lille hjørne i nordøst, men sort ser det ud



Som man høstede hø i tiden, men billedet er fra 1952 og ikke fra Torrupgård. EBA 07991-050

#### **Tirsdag d. 4.**

I dag har vi plukket 20 pund jordbær. I går plukkede pigerne stikkelsbær og kogte gelé og marmelade deraf. Johanne i engen med rivemaskinen. Arnold kom og hjalp til. I eftermiddag var Peder og Plesner tilligemed Arnold [gårdejer og deres gode ven fra Allerup] + en hest og hesterive at hjælpe os i engen. Vi fik det hele revet på nær de to ender hen for hampen. Arnold sad på rivemaskinen, Plesner og Peder gjorde stakke op, de svedte noget over det. Rasmus forkede, jeg læssede to læs. Vi fik kaffe og mellemmad derude. Derefter var de med herhjemme til jordbær. Hvor var det dejligt de kom at hjælpe os. Vejret var fint og høet duftede dejligt. Smedens har fået en stor dreng.

#### **Onsdag d. 5.**

Rasmus pløjede Lillekjær. Roerne kan ikke reddes. Pigerne og jeg læssede et læs hø af. Rasmus hjalp med det andet læs da Inge var sløj, hun måtte gå i seng med feber

i eftermiddag, 380 blærer i munden. Johanne og jeg gik hen i roerne. Johanne og Mogens [formodentlig Mads Peders søn] rev de to ender ved hampen, vi læssede det på vognen og læssede et læs mere, vi har nu fire læs hjemme. Det er dejligt hø, synes jeg. Fru Erdals far ringede om Niels' tøj, han ville nu begynde på det. Brev fra fru Agersted. Anna kom et smut. Jeg var nede med lidt jordbær til Laura smedens [nabokonen der lige have fået en stor dreng]. Jeg fik Børge [en nabodreng] med hjem til jordbær, hvor er han en lille sød dreng. Johanne var inde med jordbær til Gunner. Dejligt vejr, varmt.

#### **Torsdag d. 6.**

Mogens kom kl. 6½ i morges. Vi læssede de to læs enghø af vognene. Plukkede jordbær. Rasmus reparerede skaglerne til vognen, vi kørte i engen efter to læs hø. Ida malkede både middag og aften, den frihed tager vi os undertiden. Læssede af, Mogens hjalp, og kørte med ud efter to læs hø me-

re. Mogens rev stakkesteder op. Vi kørte to læs halm og hampeavner ud fra loftet. Vi kørte derpå hen på marken, med begge vogne efter hinanden, efter de små kløverstakke, som vi havde væltet. Rasmus mente ikke vi behøvede reb over. Jeg kom så ned på vogn nr. to og begyndte at læsse, alt mens vi skumplede videre med 1. læs – pludselig skred hele herligheden nok så nydeligt – og Jens Larsen [svogeren fra Tjæreborg], der var kommet til alt imens, lo nok så skadefro. Men han fik til straf lov at læsse det ene læs. Vi kom derefter heldigt hjem med begge læs kløverhø. De blev kørt i laden. Vi fik jordbær alle mand. Fru læge Jacobsen kom at se til Inge, hun ligger med feber og har mundbetændelse, det lille skind.



Ingeborg Jakobsen, født Hald, var en af Esbjergs første kvindelige, praktiserende læger. Hun virkede i årene 1930-1976. Ligesom ægtefællen, der også var praktiserende læge, tilhørte hun modstandskredsene i Esbjerg, og måske var det derfor, hun kom på patientbesøg på Torrupgård. EBA 54299-070-545

### **Fredag d. 7.**

Læssede høet af vognene hvorefter Rasmus og jeg kørte i engen efter to læs hø. Mogens var kommet da vi kom hjem, han hjalp med aflæsning. Vi har nu plukket 75 pund (jordbær) i alt. Nu begynder de at blive mindre – og du Jeppe – fik dem ikke at smage. Check for hampefrø 6/7. Vi kørte igen i eftermiddag efter hø. Eva og Mogens var med. Vi læssede af inden vi fik mellemmad.

Bagefter så Mogens og Rasmus til tråden om kyllingegården. Johanne og Rasmus til håndbold, Inge stadig dårlig mund. Hvor er det herligt vejr. Det har blæst lidt mere i dag. Nu har vi 12 læs enghø hjemme.

### **Lørdag d. 8.**

21 uger – det er en lang tid for mig da. – Johanne og jeg ordnede have og gård i morges, allerførst plukkede vi jordbær kl. 5, og så fik huset en lille omgang. Rasmus såede boghvede i Lillekjær. Efter middag kørte vi to læs kløverhø ind fra vester. Vi måtte efter dem tre gange, da der var nogle af stakkene, der var lidt muggent ved. Men vi fik det ud i solen, det hjalp godt. Rasmus var meget forbavset over, de ikke var bedre på stakrytterne. Men jeg tror ikke, det var så meget, så det betyder noget.

Derefter rensede Rasmus og Niels den smule kålroer, vi har. Lis kom med 5-toget, Eva hentede hende. Karls var her om aftenen til jordbær.

### **Søndag d. 9.**

Fint vejr. Vi kørte de sidste to læs kløverhø ind. Jens var at hjælpe os dermed. De var ikke helt fine i kanten, men jeg håber det går.

Jenses blev alle tre hele dagen. Inge lå i sengen ude i haven.

### **Mandag d. 10**

Vi var ude at plukke jordbær Lis, Johanne og jeg meget tidligt, og nu skal jeg skrive et helt eventyr. Det så ud til bygevejr, men vi ha'de nu bestemt, vi ville i mosen at stuve tørv, og når Johanne og jeg har bestemt noget, er det ikke let at komme udenom. Rasmus havde været fri både lør-

dag og søndag aften fra malkning. Johanne malkede selv. Vi kom af sted i mosen kl. 8. Rasmus og Niels havde begge heste for kassevognen. Johanne og jeg gik lige over kanalen over efter vores mose, og hvem kan forestille sig vores forbavselse, da vi kom derud – thi vore tørv var stuvede. Så kom Rasmus og Niels kørende, og jeg skal love for, vi alle blev i humør og diskuterede ivrigt, hvem der havde været så »venlig«. Vi kom til det resultat, at vi måtte ha' tørvene hjem hurtigst muligt. Vi læssede den vogn vi havde med og kørte hjem, fik læsset af + et læs hø aflæsset, fik malket, lånt Peder Klints to vogne og smedens heste og vore egne heste for vore vogne, og så af sted i mosen igen. Johanne og jeg med vore heste kl. 3 hjemmefra. Vi havde det første læs læsset, da Rasmus kom, så kørte han det op til Smiths [ubekent]. Vi læssede så det andet, og Rasmus hjalp dermed, og vi hjalp alle med det tredje. Så kørte Johanne og Rasmus hver et læs af mosen. Da var kl. 5½. Johanne, børnene og jeg kørte så hjem med de to første læs. Rasmus læssede selv det sidste og kørte de to sidste læs hjemad. Vi kunne lige ha' det hele med. Vi var hjemme godt 7½. Rasmus 8½.

### **Tirsdag d. 11.**

Farbror Kristian [Jeppes bror fra Guldager – gift med Else Gørding] er her og hjælper i høet, først hjalp han Johanne at malke, mens Rasmus læssede to læs tørv af. Så kørte Rasmus og jeg i engen efter to læs hø, og Kristian læssede to læs tørv af, vi var herhjemme kl. 10. Derefter kørte vi hen til syd efter et læs hø. Holger kom at hjælpe med høet, han læssede af hele dagen. Vi kørte fem store læs kløverhø (56 lag på vognen + fyld). Bagefter kørte Rasmus og jeg i engen efter to læs hø. Kristian og Johanne malkede. Da vi kom hjem kl. 8½ ville barberen og Kristian absolut læsse det ene læs af vognen. Det andet var læsset til Kristian, vi lagde en sæk korn i bunden af hans vogn – han havde slet ingen ting.

Vi havde inviteret Josefs (de kom ikke), Karls, Arnolds, Plesners (de kom ikke) Jo-

hanneses og Jenses til om aftenen. Vi serverede snitter med øl og snaps, jordbær m. is. Holger blev naturligvis også. Vi havde en hyggelig aften, sang lidt. Vejret var dejligt, det truede med regn om middagen, men holdt heldigvis.

### **Onsdag d. 12.**

Rasmus og jeg kørte efter de to sidste læs hø, Kristian var med og rev op. Det ene læs blev kun ½ læs. Vi var hjemme kl. godt 9. Kristian, Rasmus og børnene læssede af. Vi har nu fået 18 læs enghø + en til Kristian. Høet er fint bjerget. 4 læs kløverbund til vest, knap så fint. 7 læs kløver til syd – fint.

Kristian kørte hjem med sit hø over middag. Inge og Johanne i kartoflerne, Lis ordnede herhjemme. Niels og Karen [Laura og Jens' datter – senere gift med champignonfabrikant Svend Jørgensen] legede. Rasmus ordnede heget her ud til vest til kørerne. Vi sendte ½ spand nye kartofler til Karls, Arnolds, Smedens, Mathisens, Hvolbys og Jenses. Vi selv spiser hver dag og har gjort i 8 dage. Vi har nu plukket 150 pund jordbær.

Det var 5 hele måneder der gik – og jeg må undres og takke – at hver dag gik så vel.

### **Torsdag d. 13.**

Pigerne har bagt og syltet lidt. Rasmus været i Tjæreborg med korn for at få det mallet. Vi har gjort haven ren i eftermiddag. Jeg har været ovre at få mit hår ordnet. I aftes skrev jeg til Jeppe.

Håber du får det. Vejret koldt, blæsende, enkelte byger.

### **Fredag d. 14.**

Vi var i Nørremosen i formiddag at stuve tørv, de var godt tørre, vi fik ca. de halve sat op. Hvor har vi mange gæster, men det er godt, der er nogle mennesker, der vil se herud, selv om vi er alene.

Dejligt vejr, vi ordnede gården.

### **Lørdag d. 15.**

De kørte seks til mosen i morges for at rejse de sidste tørv. Jeg blev herhjemme hos

Lis, vi plukkede jordbær, nu er de snart forbi, vi har fået 165 pund. De smed nogen af tørvene sammen, da de ikke kunne nå at rejse dem. Det har småregnet lidt i dag. Rasmus har sået salpeter på sukkerroerne i dag. Syltet lidt. Jeg er så underlig trist til mode, det er så svært at vente så længe, og så det, at man render sig en staver i livet – bestandig. Jeg kan slet ikke selv forstå, jeg så let kommer på kant med andre, det er i hvert fald ikke fordi, jeg mener, jeg er bedre eller dygtigere – tværtimod. Jeg venter og håber – hvornår mon du dog kommer – åh nej – nu er der gået 22 uger.

### **Søndag d. 16.**

Jeg var i kirke (Plesner) i formiddag. Lige over middag cyklede Jenses og pigerne, Niels og jeg ud i det blå. Vi havde vore klemmer med. Vi havnede hos Tages, Enna [Jeppes niece og mand – de havde en gård i Jernved – forældre til Holger Jørgensen, der havde Blomsterhuset i Gormsgade] gav kaffe. Vi spiste vore mellemadder i Kjærgård Skov på hjemturen, dejligt vejr.

### **Mandag d. 17.**

Lis rejst til Tistrup. Vi var alle mand i roerne anden gang på Josefs mark, vi sled, så det sved i både hoved, arme og ryg, men vi blev også færdige. Fint vejr, tørt.

### **Tirsdag d. 18.**

Gregersen og jeg var rundt på markerne og i engen, det står godt på nær hampen og Lillekjær. Grethe rejste over middag. Rasmus var omme at høre til enkeltradrensen, men den var ikke til at få. Han kom så ned og hjalp os med kålroerne i Lillekjær. Om formiddagen havde han og Niels rensat sukkerroerne. Det var mere end strengt at hakke dernede. Det er vi nok ikke så heldige med dernede, men det går nok.

Om aftenen kom Ejner og Betty [Ejnar var bror til Gudmund Gørding, han og Betty boede i Bramming] – så glemte vi vor træthed. Det er så dejligt, at der kommer nogen, endda vi er alene. Plukket 10 pund jordbær. Fint vejr, tørt ingen sol.

### **Onsdag d. 19.**

Niels, Inge, Johanne og jeg hakkede roerne i Lillekjær og blev færdige, det var strengt, men bare det vil gi' en smule roer er vi mægtig glade – jeg håber på 15 læs. Rasmus rensede og hyppede kartoflerne – pigerne havde hakket dem anden gang.

I eftermiddag har Rasmus og Niels været i engen at hegne. Inge og jeg passede køerne her ude til syd, Kløverne er allerede ved at tørre og visne hen. Pakke med tøj fra Jeppe, indlagt et par ord – må du slet ikke skrive – eller – ja, ja, nu ved jeg da du er i Horserød endnu. Vi var i den gamle køkkenhave i eftermiddag. Tørt vejr ingen sol.

### **Torsdag d. 20.**

I den ny køkkenhave. Rasmus ordnede hegn og var i Tjæreborg med korn at male. I eftermiddag gjorde vi huset rent og ferniserede gulv i daglig- og spisestue. Ko nr. 2 er syg, vi ringede efter dyrlægen, han gav den en indsprøjtning, nu håber vi den kommer sig. Jeg gav Rasmus en lille seddel som påskønnelse for hans flid og fordi han er så pligtopfyldende, jeg synes det var ret, han skal på ferie fra i morgen til onsdag morgen.

Prins [en af hestene] har fået et dårligt ben. Køerne slår af på mælken, de vil ikke æde græsset hen til syd. Vi mangler regn – stadig tørt vejr.

### **Fredag d. 21.**

Rasmus på ferie. Vaskede storvask. Niels ordnede gården, Inge lugede kanten. Hr. Holm [én der havde været i Vestre Fængsel sammen med Jeppe] ringede – dr. Jensen kom hjem i aften m. 12-toget. – spurgte om Jeppe også kom, hvad jeg desværre måtte benægte. Det glæder mig oprigtigt – men hvorfor mon dog ikke du Jeppe, kommer – hvorfor?? Dejligt vejr, gråvejr – tørt.

Johanne bagte i aften, så kom der bud, at hestene var ude og hun måtte af sted efter dem.

### **Lørdag d. 22.**

23 uger – hvor var jeg dog tit vågen i nat – det kunne jo dog være du kom – jo, nu



Esbjergensere, der sad i Horserød i 1944. Jeppe Andersen ses som nr. fire fra venstre i nederste række. Selve billedet er lavet efter besættelsen. Øverst i billedet ses læge Henning Jensen, som var involveret i samme sag, men som blev frigivet før Jeppe Andersen. EBA 60047-070-586.

hørte jeg bestemt dine skridt – men nej, sådan skulle det ikke være. Men vi har jo alligevel vores frihed herhjemme, men det er vel også det eneste, du mangler. Jeg synes i hvert fald ikke det er blevet lettere at vente, dette, bestandig at høre – nu kommer din mand snart hjem, nu skal der frigives så og så mange, åh, om jeg kunne...

Dejligt vejr med solskin. Vi fik kvien hjem fra kæret, den havde været ved Karls tyr for en tid siden, nu havde vi dyrlægen ved den. Rasmus stadig på ferie. Vi er holdt op at malke om middagen, da kørerne er slået meget af på mælken.

### Søndag d. 23.

Pigerne var til ladebal på Sneum Mark i aftes, de kom hjem kl. 4 og vi forsov os af den grund. Jeg var i Tjæreborg Kirke kl. 8, [ret godt gået, når man tænker på hun har forsovet sig ☺], hvor pastor Ågård prædikede. Vi sang: Du bedst min tarv og trang oh Herre kender, Så kast da al din smerte, på Herrens stærke magt, Lille Guds barn hvad skader dig og Fred til bod for bittert savn. Alle salmer eller strofer af

dem der lyder i mit indre – så kast da al din smerte – ja, min smerte er nok den, at jeg mangler det menneske, der alene betyder noget for mig – og dog er min smerte noget meget værre – det onde i mig selv. Jeg synes, jeg har kæmpet derimod – mon? I så tilfælde, hvorfor er der så bestandig – hjælp min vantro. Underligt – de ord der lød for mig hin nat d. 12/2 – Frygt ikke for dem der slår legemet ihjel, men ikke kan slå sjælen ihjel – de lød i dag i kirken.

Jeg var oppe hos Arnolds bagefter ang. mergelselskabet. Da jeg kom hjem, havde de ringet fra stationen, der var brev fra Jeppe. Niels hentede det. Ja, måtte du bare få lov at bruge et par rigtig lange høstseler – Jeppe. Dejligt vejr, vi spiste i haven.

### Mandag d. 24.

Der var mange flyvere over i aftes og i forgårs aftes. Pigerne og Niels i Esbjerg i aftes, de plukkede stikkelsbær da de kom hjem.

Boghveden mislykkes nok også. Lis kom hjem, tørt vejr.

**Tirsdag d. 25.**

Plukkede lidt bær, ordnede haven. Holger kom med lidt olie til os. Pastor Lilleør kom at hilse på mig. Flyvere – skydning i eftermiddag. Lærer Nielsen kom at ordne bierne, de havde sværmet – manglede plads. Inger rejste hjem, stadig fint vejr men tørt – det begynder at knibe med græs.

**Onsdag d. 26.**

Jeg var i aften i Tjæreborg at ønske Johannes til lykke med drengen. Bagefter hos Laust [havde et husmandssted i Allerup by] at betale til mergelselskabet 149,25 kr. Rasmus er nu tilbage fra ferie. Fint vejr, tørt.

**Torsdag d. 27.**

Torden i nat og regn. Brev fra Jeppe igen. Hvordan mon der er gået til – at du pludselig må skrive igen. – Åh' du – du glæder dig – Gud give, du ikke må blive skuffet denne gang. – Vi trænger til det, nu mere end nogensinde – at du, oh Gud – vil give os et hjerte fro med sand frimodighed – Så vi må kaste frygt og al uro i havets dybder ned.

**Fredag d. 28.**

Det har regnet i nat. Jeg var med Ottos i præstegården, de rejste med 12-toget fra Bramming. Rasmus kørte dem op. Vi var sammen med Helges hos Mads Hansens. Vi havde en dejlig aften.

Fint vejr. Rasmus rensede roerne.

**Lørdag d. 29.**

Rasmus og Inge har hentet 4 læs tørv i mosen. Fint vejr, vi ordnede gården, haven og slog græsplænen. Helge og jeg på kirkegården, den trængte i sandhed til en omgang. Lis bagte. Magny Jensen [ubekendt] rejst. Fint vejr. 24 lange uger gik. Mangler, savner, længes o.m.a.

**Søndag d. 30.**

Læge Jensen og frue kom til eftermiddagskaffe. Det var jeg meget glad for. Læge Jensen ser godt ud, han siger, du er blevet en helt anden – det er jeg slet ikke glad for – jeg ved end ikke selv, hvorfor det gjorde mig forstemt. Hvis nu alligevel – jeg tror nok, jeg kan over for andre – men jeg har jo også min frihed – børnene – vort hjem o.m.m. hvad du mangler. Hvordan man så ellers har det med sig selv, kommer jo ingen ved.

Herligt vejr, vi spiser i haven hver dag.

**Mandag d. 31.**

Vi plukkede alle ribs. Leif [Helge Rasmussens søn] og Helge klippede hæk og arbejdede i gårdsleddet. Vi ringede til Johs' [ubekendt] i Esbjerg, om de havde lyst at komme herud. De kom, vi havde en hyggelig eftermiddag. Niels' tøj er kommet fra Odense – det passer slet ikke – hvad skal jeg dog gøre? Fint vejr, vi mangler regn. Rasmus har hentet to læs tørv.

# Om boligforhold i Esbjerg i efterkrigsårene

**Skrevet af sundhedsplejerske Helga Dragsted i november 1986, udvalgt, tilrettet og kommenteret af K. A. Gorritzen i februar 2022**

Helga Dragsted har beskrevet sit eventyrlige liv som sygeplejerske i verdens brændpunkter i sin bog Med sygeplejen rundt i verden, som udkom i 1997. Hun var også skolesundhedsplejerske i Esbjerg i et par omgange og beskriver i erindringer fra 1986 bolignøden og fattigdommen i Esbjerg i årene efter 2. Verdenskrig. Arbejdsområdet var i de første mange år Boldesager og Jerne skoler, men også den nyåbnede Grådybskole hørte til. Senere kom Esbjerg Realskole, Skt. Nicolai, Guldager Skole og de små skoler i Sjelborg og Kokspang ind under hendes arbejdsområde. Hun fortæller bl.a.:

Undersøgelserne af børnene foregik som beskrevet i skolesundhedsplejen i Esbjerg, så jeg vil i stedet for beskrive under hvilke forhold, mange mennesker levede i 1950'erne og også i de såkaldt glade tressere. Inden for de omtalte skolars distrikter lå der dengang en del barakker. Haraldsgade 5a7, hvor Ribe Amts Sygeplejeskole senere kom til at ligge, lå var der dengang to barakker, der blev brugt som husvildeboliger.

På Statsskolens sportsplads i Str. Kirkevej lå der en stor barak. På "Dyrskuepladsen", nu Boligforeningen af 1932, lå der flere barakker. Desuden lå der en stor sigøjnerlejr i Stormgade, og en del husvilde boede i kolonihaverne i Højvangskvarteret.



Husvildebarakker ved Haraldsgade 5a-7-7a. Barakkerne blev opført af Esbjerg Kommune i begyndelsen af 1949 af materialer fra barakker på flyvepladsen. Barakkerne indeholdt 12 lejligheder, der i 1954 svingede med månedlige huslejer på 48-56 kr. Senere blev Ribe Amts Sygeplejeskole opført på en del af grunden. EBA 02702-070.



Rundt om i Esbjerg, typisk på kommunale arealer, var der kolonier af mere eller mindre mobile beboelsesvogne. Det var ikke sigøjnere, men etnisk danske familier. I en dalsænkning ved Kvaglund lød et skilt ligefrem: »Til beboelsesvogne«. Foto: Knud Rasmussen. EBA 01884-050



Skolen, der nævnes, er den gamle skole i Boldesager fra 1846. Den endte med at have adressen Strandby Kirkevej 205-209 og er her fotograferet i november 1968. Bygningen var på det tidspunkt endnu husvildebolig og blev først revet ned i 1973. EBA SK00014-080

Alle barakkerne var tæt befolket med børnerige familier, og en tidligere skole på Strandby Kirkevej husede til tider seks-syv familier.

Børn i disse dårlige, usunde lejligheder krævede selvsagt ekstra omsorg. De var næsten altid forkølede, og børnesygdomme tog hårdt på dem, da deres modstandskraft var ringe. Dårlige toiletforhold bevirkede desuden, at en større procentdel af disse børn var vådligere.

Et velkendt syn i en sådan baraklejlighed var en glødende kakkelovn omgivet af vådt tøj, ikke altid vasket først. Tapet hængende ned fra en fugtig væg og i det hele taget en dårlig »atmosfære« i den lille stue.

En forslidt og til tider opgivende mor, der dog forsøgte at holde sammen på det hele efter bedste evne.

Ansøgninger til Frelsens Hær, Børnenes Kontor, forskellige loger og velgørende for-

eninger blev formidlet op til jul. Dengang var det virkelig en katastrofe, hvis en anmodning om hjælp ikke kunne imødekommes.

Desforuden samlede jeg året rundt ind af brugt tøj, fodtøj o.a. hos venner og bekendte. Jeg havde altid en stor pakke brugt tøj bag på cyklens bagagebærer, når det gjaldt hjemmebesøg, og dem var der omkring 100 af om året.

Skolefrokosten og mælken var en vigtig del af børnenes ernæring. I nogle år fik alle skolebørn gratis mand og mælk. Desuden blev der på Rørkjær og Stormgades skoler serveret varm mælk og øllebrød dagligt kl. 07.30.

Noget af det allerbedste, vi kunne tilbyde børnene, var tre ugers ophold på en af kommunens feriekolonier. Sønderho for de mindste og Renbjerg for de større børn. Hvert år, når feriekolonierne var ved at luk-



Nogle drenge på en Esbjergskole i gang med deres såkaldte Oslofrokost omkring 1947. Foto: Paul Bølling. EBA 33966-008.



Fra Esbjerg Kommunes lejrskole i Rendbjerg ved Flensborg Fjord. Lejrskolen blev taget i brug i 1950 og gav eleverne muligheden for at komme i kontakt med livet på landet. Mange af eleverne var en tur forbi Dybbøl og Cathrinesminde Teglværk, mens de opholdt sig på kolonien. Her er de dog en tur på stranden. Foto: 1954. EBA 42573-758



De små skoleelever fra Rørkjær Skole, børnehaveklasserne til og med 3. klasse, er på den traditionelle skoleudflugt til Strandskoven. På billedet dances der Bro, bro, brille. EBA 77229-050.

ke for sæsonen, blev vi inviteret på besøg, og det sidste hold børn optrådte for os eller berettede for os, hvad de havde oplevet under opholdet.

Fra skolens side var det også ønsket, at jeg var med de små klasser på skoleudflugt. Børnehaveklasselæreren havde jo tre klasser á 32 børn i 1950'erne, så hjælp var påkrævet en sådan dag med ekstra småskrammer.

Kl. 8.00 mødte børnehaven, 1.-3. klasse sammen med deres mødre og yngre søskende op i skolegården, og så marcherede de med musik i spidsen ud af Strandby Kirkevej til Strandskoven i Vognsbølparken, hvor det snart gik løs med dans og

sanglege, spisning af medbragte madpakker og sodavand mv.

I løbet af 20 år forsvandt alle barakkerne heldigvis og gav plads til gode og sunde boliger. Jeg oplevede at møde forældre, som var vokset op under ringe forhold, men nu boede i gode lejligheder, komme til undersøgelse og bede om at komme i betragtning til et feriekoloniophold. Det fortæller noget om, hvor stor betydning et sådant ophold havde været for dem i sin tid.

I dag er der andre vejrmøller at slås for inden for sundhedsplejen, men de tityve år efter den 2. Verdenskrig vil nok for de fleste af os stå som en særlig epoke.



# Fra disk til kateder – et uddannelsesskift

Af Poul Erik Pedersen

Efter folkeskolens afgangsprøver 1959/60 på henholdsvis Østre Skole og Danmarks-gade Skole stod valget mellem gymnasiet eller en handelsuddannelse.

I mine ti år i folkets skole havde jeg været vidne til en del mobning og en mere eller mindre ligegyldighed eller mangel på forståelse hos lærerne, hvad angik de ud-satte børns ve og vel.

Trangen til forandring og tanken om ikke at gå fra skolebænk til skolebænk afgjorde valget. Interessen for bøger og megen lit-

teraturlæsning overbeviste mig om, at en læreplads i en boghandel var det helt rig-tige. Nye omgivelser plus en handelsud-dannelse lød tiltalende. En fireårig læretid inkl. handelsskoleeksamen, et nyt miljø og spændende udfordringer vedrørende vare-kendskab, kundebehandling, kolleger mm. lød interessant. En lærlingekontrakt blev indgået i sommeren 1960 med én af Es-bjergs dengang fem boglader, og slutdato-en blev fastsat til sommeren 1964.



Lærepladsen var Engers Hansens Boghandel i Kongensgade. Netop i sommeren 1960 facaden blevet renoveret og forsynet med lysskilte. Foto: Paul Bølling. EBA 09582-008

En af dagklasserne ved Esbjerg Seminarium i 1969 flankeret af rektor Palle Schmidt siddende yderst t.h. Det var før ungdomsoprørets tid. EBA 47117-070



Da læretiden var udstået, tilbød chefen mig at skaffe en ansættelse hos et kendt bogforlag i København. Jeg takkede for interessen for mit videre forløb i branchen, men måtte meddele, at jeg primo august samme år skulle begynde på Esbjerg Lærerseminarium.

### **På lærerseminarium**

Der var flere grunde til beslutningen om at påbegynde en uddannelse nr. to.

I løbet af 1960'erne blev der indført biligbogsserier (f.eks. Trane, Bekkasin og Uglebøgerne fra Gyldendal), hvilket betød skærpet konkurrence mellem forlagene og stigende priser på almindelige bogudgivelser. Yderligere blev der åbnet for salg af bøger i kiosker og stormagasiner. Ret hurtigt betød det en reduktion af antallet af boglader landet over, og drømmen om egen butik virkede efterhånden temmelig urealistisk. De fire læreår havde imidlertid modnet mig betydeligt, og en lyst til at vejlede og guide var opstået som en naturlig konsekvens af den megen kundeomgang. En arv spillede naturligvis også en rolle, da den gjorde det muligt for mig at gennemføre en uddannelse som folkeskolelærer uden læsegæld.

De fem år på seminariet (inkl. præparandklassen for os, der havde en uddannelse i forvejen), bød på en del overraskelser. Det gjaldt relationerne mellem

nogle af de studerende, især hvad klike-dannelser angik. Enkelte undervisere lagde en ironisk, ja, indimellem en noget unødvendig distance til de voksne elever, så jeg måtte konstatere, at omgangsformerne nu og da mindede en del om de forhold, jeg havde iagttaget i folkeskolen i 1950'erne. Men nok om det!

### **Mod fast stilling**

Da eksamensbeviset var i hus, var tiden inde til forandring, må man sige. Nu skulle idéer og holdninger prøves af. Det halve år på »græs«, som læreruddannelsen dengang omfattede, viste sig at være af uvurderlig nytte. Her blev man sat på prøve og måtte erkende, at der er to sider af skiven: At være enten foran eller bagved katederet. Disse fem måneder på den 7-klasede landsbyskole blev en lærerig periode.

Tilbage på seminariet glemmer jeg sent de mange opkald fra forskellige inden- og udenbys skoler, hvad angik en ansættelse efter endt studietid. Mange studerende havde flere tilbud på hånden både her i byen og udenbys.

### **Gammelby Skole**

Jeg blev ansat på Gammelby Skole fra sommeren 1969, hvor jeg de næste 21 år fungerede som klasselærer fra 1. til 9. eller 10. klasse i ét, langt forløb. Mine hovedfag på seminariet var dansk og historie,



Gammelby Skole fotograferet fra luften i 1965. Skolen var blevet udbygget og moderniseret i 1955. Vejen, der løber på tværs nederst i billedet, er Darumvej. EBA 50961-070.

men dengang som nu fik lærerne gennem årene ansvaret for undervisningen i adskillige flere fag end hovedfagene. Ekstra uddannelse var derfor ikke et særsyn.

### **På Rørkjær Skole indtil 2013**

I 1990 blev Gammelby Skole nedlagt og en del personale og klasser overflyttet til Rørkjær Skole. Her fortsatte jeg som klasselærer med ansvar for en del fag bortset fra sprogfag samt fysik. Klasselærerfaget har altid haft min største interesse og har i sandhed kostet omtanke, finfølelse, mod og engagement. Min handelsuddannelse har således i alle årene været en værdifuld støtte og hjælp i omgangen med elever, forældre og kolleger.

Ansøgningen om pension blev bevilget pr. 31/3-2013 et par dage før, jeg fyldte 70. Det blev dermed til 43 gode år i den danske folkeskole.

Set i det berømte bakspejl er jeg klar over, at min ansættelse i hvert fald for mit vedkommende fandt sted i en slags »guldalder«, hvad angik frihed med ansvar, tid til forberedelse, skolerejser med forældredeltagelse i sommerferien, spændende lejrskoleophold og ikke mindst muligheden for som klasselærer at gøre sig bekendt med elever og forældre allerede i børnehaveklassen. Ved overgangen til 1. klasse og efter hjemmebesøg kendte parterne hinanden og kunne i fællesskab forsøge at tilpasse undervisningen og udfordringerne frem til udskolingen i 9.-10. klasse. I stedet for som lærer »at køre i elevator« fra 1.-3.

kl. og forfra igen, kunne man som underviser vokse med opgaven – naturligvis under forudsætning af, at accepten mellem forældre, ledelse og lærer var på plads. Der er naturligvis delte meninger om en sådan ordning, men man undgår f.eks. de mange klasselærerskift undervejs, hvis parterne ellers er enige om kursen. Den kontinuitet, jeg har oplevet gennem årene i mit klas-

selærerjob, gør, at jeg gerne gjorde alle 43 år om igen!

Måske har man medvirket til, at nogle af de forhold, der herskede her og der i 1950'ernes folkeskole, blev justeret til det bedre, men man må erkende, at de udfordringer elever, forældre og lærere står over for i dag, er helt andre end de, der herskede i min tid som folkeskolelærer.



Elever på Rørkjær Skole er optaget af at løse opgaver på deres PC'er i marts 2013. EBA 103392-859



# Demontering af en myte

Af Peter Bak

Olaf Rübner-Petersen var i tiden 1889-1907 en fremtrædende skolemand i Esbjerg i kraft af sin stilling som bestyrer af Esbjerg Realskole. I 1907 forlod han byen for at blive skoledirektør i Dansk Vestindien.

Langt senere er han blevet kædet sammen med den koloniudstilling i Tivoli i 1905, hvor to børn fra Dansk Vestindien, Victor og Alberta, blev udstillede sammen med voksne fra »kolonierne«. Denne udstilling var langt fra et særsyn i datiden – ikke mindst Zoologisk Have dyrkede udstillinger med »vilde mennesker«. Udstillingen i 1905 blev arrangeret af Dansk Kunstflidsforening, med bl.a. Emma Gad som planlægger.

Lensa Gjedde Olsen skriver i sin bog Rødder i nord og syd:

»Bagmanden bag dette eventyr var en af tropekoloniens private velgørere købmanden Moses Melchior, der gennem mange år havde drevet et handelsfirma Moses & Son G. Melchior i Frederiksted på St. Croix. I en alder af 80 år deltog Melchior aktivt i planlægningen af en koloniudstilling i Tivoli i København, hvor hensigten var at udstille et voksent vestindisk par, som skulle vise københavnerne, hvordan man fremstillede flettede kurve på tropekolonien. Da der var problemer med at fremskaffe to vestindiske voksne, henvendte arrangørernes lokale kontakt i Frederiksted sig til nogle fattige mødre, der begge havde kvikke og opvakte børn. Mødrene blev stillet i udsigt, at hvis de gav tilladelse til at sende deres børn af sted til Danmark, kunne børnene få en uddannelse i Danmark og gå en bedre fremtid i møde. Således rejste Victor og Alberta med deres mødres tilladelse af sted til Danmark uden anelser om, at de skulle vises frem på en koloniudstilling som eksotiske klenodier. Børnene vidste blot, at deres indsats var til gavn for en pengeind-

samling, der ville forbedre forholdene blandt fattige børn på tropekolonien.

Tilsyneladende var arrangørerne ikke bekendt med adkomsten bag Albertas og Victors mødres udrejsetilsagn, for da udstillingen sluttede, kom det som en overraskelse for arrangørerne, at børnene stod uden hjemrejsebillet.

Den eksotiske sensation ramte derved som en boomerang tilbage på arrangørerne, der måtte finde en løsning på problemet.



Portrætbillede af Olaf S. K. Rybner Pedersen, bestyrer af Esbjerg Private Realskole fra 1889-1907. Herefter blev han skolebestyrer i Dansk Vestindien fra 1907 til 1917. I 1910 blev han Ridder af Dannebrog. I 1917 modtog han sølvkorset. EBA 68244-053

# K. A. Gorritzen 1945-2022

Af Peter Bak



Portræt af KA – Knud Anders Gorritzen. Foto 2009. EBA. Foto: Torben Meyer, 2009.

Natten til fredag 25. marts 2022 sov K. A. Gorritzen stille ind i sit hjem.

K.A. stod for Knud Anders, men han blev altid kaldt KA – selv af hustruen Karen.

Han var ud af en esbjergensisk fiskerfamilie og boede hele sit liv i Esbjerg. Som ung kom han i lære på kontor, men det blev for kedeligt, så han uddannede sig til lærer. Han blev herefter lærer på Esbjerg Realskole, som han senere overtog ledelsen af. Selv mente han, at han kun blev leder, fordi han kunne finde ud af at arbejde med regneark. Denne humoristiske beskedenhed var meget typisk for ham.

Jeg lærte KA at kende omkring 2008, da vi sammen kom til at redigere Esbjerg Byhistoriske Arkivs digitale nyhedsbrev Arkivnyt. KA var et meget belæst menneske, som med tiden havde udviklet en stor interesse for historie. Han var enormt flittig, hvad der måske ikke var så synligt, fordi der skulle virkelig meget til for at stresses ham – det var sjældent at se ham have travlt. Han var desuden yderst samvittighedsfuld, så hvis han sagde ja til en opgave, blev den også fulgt til dørs. Og det til tiden – KA har kørt mig til mange forskellige opgaver, og hvis vi havde aftalt et tidspunkt, var jeg altid klar et par minutter før. Så var der god tid til at finde en parkeringsplads, så vi var helt sikre på ikke at komme for sent.

Og han sagde ja til mange opgaver og sad i mange bestyrelser. I et par perioder var han også medlem af menighedsrådet ved Sædding Kirke. Som fiskerbarn var han vokset op i det indremissionske miljø, og i menighedsrådet så han det som sin opgave at dæmme op for Indre Missions indflydelse. Han understregede selv, at han havde haft en lykkelig barndom, også inden for rammerne af missionen, men som voksen trak han mere mod det grundtvigske.

Gennem sit arbejde kom han i kontakt med mange mennesker, og han var fra naturens hånd begavet med en fremragende hukommelse. Vi var en del gange ude at interviewe personer til ArkivNyt, hvor det var KA der fik samtalen sporet ind på de rigtige spørgsmål – og hver gang lykkedes det at finde frem til fælles bekendte. Han satte stor pris på at komme ud og snakke med folk, og i kraft af en naturlig venlighed og åbenhed havde han let ved at komme i kontakt med mennesker, han ikke umiddelbart kendte.